

**SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL
„EXPLORĂRI ÎN TRADIȚIA BIBLICĂ
ROMÂNEASCĂ ȘI EUROPEANĂ”**

**Ediția a XI-a, Iași, 16-18 iunie 2022
Sesiunea de deschidere**

Participanți: Î.P.S. dr. Teofan SAVU, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei; cercet. șt. II dr. Mihaela MOCANU, Directorul Institutului de Cercetări Interdisciplinare, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; pr. prof. dr. Ion VICOVAN, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Eugen MUNTEANU, Coordonator al Centrului de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum” (moderator).

Oaspeți de onoare: prof. univ. dr. Tatjana SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Department of History, Faculty of Philosophy, University of Belgrade; prof. univ. dr. habil. Jerzy OSTAPCZUK, Christian Theological Academy in Warsaw, Orthodox Theology Department; prof. univ. dr. Maria Francisca BĂLTĂCEANU și prof. univ. dr. Monica BROȘTEANU, Universitatea din București; prof. univ. dr. Zamfira MIHAIL, Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române; prof. univ. dr. Ioan CHIRILĂ, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

Eugen Munteanu: Bună ziua, Înaltpreasfinția Voastră! Bună ziua tuturor! Declar deschise lucrările celui de-al XI-lea Simpozion Internațional „Explorări în tradiția biblică românească și europeană”. Vă rugăm să rostim împreună rugăciunea „Tatăl nostru”. Înainte de a începe lucrările colocalizării noastre, îmi iau permisiunea de a rosti câteva cuvinte. Acest simpozion este deja tradițional, îl organizăm de unsprezece ani, și principalul organizator este, ca de obicei, *Centrul de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum”* de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Așadar, le mulțumesc acestor tineri, colegi ai mei, care l-au organizat. Numele lor este Mădălina Ungureanu, Iosif Camară, Ana Catană-Spenchiu, Mioara Dragomir, Mariana Nastasia, Anca Bibiri, Maria Moruz. Tradiția aceasta a studiului biblic este destul de veche la Iași, ea începe instituțional în anul 1986 printr-un proiect inițiat de doi mari profesori ai lui, Vasile Arvinte și Alexandru Andriescu, care au reluat de fapt inițiativa a profesorului Paul Miron de la Universitatea din Freiburg im Breisgau. S-au gândit să editeze cu ocazia împlinirii a 300 de ani de la tipărirea *Bibliei de la 1688* o ediție filologică integrală a *Bibliei* împreună cu cele două versiuni manuscrise din epocă. Inițiativa lor a condus în aproximativ 10 ani la tipărirea cam a unui sfert din întregul aparat critic și text, așa

încât, în 2009, proiectul a încetat prin ieșirea din activitate și din viață a profesorului lui.

În 2009 conducerea de atunci a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, rectorul Vasile Ișan și prorectorul Gheorghe Popa, fost rector el însuși, a avut această inițiativă de a relua lucrările și de a face o instituție, un centru de studii dedicat acestui scop. S-a început o activitate organizată, am fost desemnat să organizez și să conduc acest colectiv. Trebuie să amintim numele lui Vasile Arvinte și a lui Ioan Florin Florescu și al domnișoarei Ana Maria Gînsac. Opt tineri, împreună cu douăzeci, poate treizeci de specialiști din întreaga țară, și-au adunat eforturile ca în 2015 întreaga serie să fie terminată, așa încât ceea ce privim aici, cele 25 volume aflate în sală, este poate realizarea cea mai notabilă a filologiei românești din secolul care a trecut. Centrul MLD a publicat o revistă, a organizat colochiul și sperăm ca cercetarea științifică a Sfintei Scripturi să continue, întrucât *Biblia* se află la baza culturii europene și nu poți să te apropii de Sfânta Scriptură fără ajutorul filologilor.

Eugen Munteanu: Fathers, ladies and gentlemen, allow me in next few minutes to present the main points that I have said so far for our guests present here *in re* or online who understand less Romanian, but who honor us to participate at the 11th edition of our symposium of biblical philology and hermeneutics. I would like to inform you, dear guests, that Iași has a consistent tradition of biblical studies. It began in 1986 when professors Vasile Arvinte and Alexandru Andriescu from Iași, together with Professor Paul Miron from the University of Freiburg, had the initiative to prepare a complex philological edition of the *Bucharest Bible*, 1688, the first complete translation into Romanian and, if my information is correct, the first of this kind in the Orthodox area. Together with the text printed in Bucharest, the edition has two columns, two other complete versions of the Old Testament into Romanian belonging to a relative well-known scholar at the time, Nicolae Milescu Spătaru and Daniil Andreean Panoneanu. In addition, our edition includes a substantial critical apparatus. The mentioned professors managed with the help of a team of collaborators to publish the first eight volumes of the series until 1994. It is the merit of the former management of the University, especially Professors Vasile Ișan and Gheorghe Popa, Rector and Prorector at the time, to have initiated in 2009 the recession and financing the continuation of this prestigious project entrusting the management of this project to the person that is speaking to you now. The group of young researchers formed for this occasion as *Centrul de Studii Biblico Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum”* had succeeded in finishing the entire series of twenty-five volumes, organizing eleven editions of this symposium, publishing *Biblicum Jassyense* and other works. Some of this works you can see, dear guests, in the entrance of this room. Let me inform you that from approximately 250 participants in the time we had the honor of having as guests, illustrious or well-known specialists, among who I can mention: Emanuel Tov (Ierusalim), Giorgio Ziffer (Udine), Michael Metzeltin (Viena), Andrés Enrique Arias (Palma),

Vasile Vasile (București), Andrei Eșanu, Valentina Eșanu (Chișinău), Liana Lupaș (New York), Alin-Mihai Gherman (Cluj-Napoca), Martin Meiser (Saarbrücken), Madeea Axinciuc (București), Natalio Fernández Marcos (Madrid), Claudio García Turza și Almudena Martínez (La Rioja), Gheorghe Chivu (București), Carla Falluomini (Torino), Georg A. Kaiser (Konstanz), Elsa Lüder (Freiburg), Volker Schupp (Freiburg), Rodica Zafiu (București), Cesare Alzati (Milano), Jože Krašovec (Ljubljana), Rudolf Windisch (Rostock), Michael Fieger (Chur), Wim François (Leuven).

Doamna Zamfira Mihail (București) și doamna Francisca Băltăceanu, care se întâmplă zilele acestea să împlinescă o vârstă rotundă, prilej cu care cu multă duioșie și plecăciune, le felicităm. Aș vrea să închei rugându-vă să mă iertați dacă am prelungit introducerea mea și mulțumindu-le încă o dată tinerilor noștri colaboratori care s-au ocupat, iată deci, de 11 ani de organizarea acestui simpozion. Mulțumindu-vă încă o dată, îl rog pe Părintele Mitropolit să ne adreseze un cuvânt.

IPS Teofan: Mulțumesc, domnule profesor, pentru gând, pentru lucrare, pentru implicare, pentru organizare, dumneavoastră și colaboratorilor. Stimată doamnă profesor, iubiți frați și surori întru Hristos Domnul, întâlnirea noastră are în centrul ei, în sufletul ei, în inima ei, Scriptura, Sfânta și Dumnezeiasca Scriptură. Orice demers de acest fel este important din multe puncte de vedere: al istoriei, al filologiei, cum ați menționat dumneavoastră, al teologiei academice, dar în mod special este important pentru viață. Orice contact, orice legătură cu Dumnezeu prin intermediul Sfintei Scripturi aduce binecuvântarea Cerului și o direcție clară în viață pentru cel care deschide Cuvântul Domnului aflat în Scripturi. De ce aceasta? Permiteți-mi să răspund prin intermediul cărții numite Pateric, care în conștiința creștină ortodoxă este cea mai importantă carte după Sfânta Scriptură. Și ce citim în Ea? Care este mărturia părinților din pustiu al Egiptului în legătură cu Scriptura? Chiar din primele pagini ale Patericului avem cuvântul Sfântului Epifanie, care spune: „Mare prăpastie și groapă adâncă este necunoașterea Scripturilor”. Avea să mărturisească mai târziu Sfântul Maxim că ignoranța, necunoașterea și în mod special a Scripturii este rădăcina tuturor relelor. Și de ce este groapă adâncă și prăpastie și pagubă necunoașterea Scripturii? Același cuvânt, același părinte din Pateric, Epifanie, ne spune: „Spre a nu păcătui, mare întărire este citirea Scripturilor.” Dacă acest lucru era valabil atunci, cu multe veacuri în urmă, când Sfânta Scriptură era în exclusivitate sau aproape în exclusivitate călăuza oamenilor, poate cu atât mai mult în vremurile din urmă, când asupra minții omului sunt așezate o serie de ideologii noi, de chemări de sirenă spre alte tărâmurii, Scriptura fiind cuvântul Domnului, călăuza după care omul este chemat să vadă ce este bine, ce este rău, întuneric sau lumină și cele asemănătoare. Într-o asemenea măsură Scriptura în vechime era considerată ca fundament pentru viețuirea omului încât, chiar în primul capitol din Pateric, versetul 1, Sfântul Antonie cel Mare, cu care începe lucrarea Patericului, așază în fața creștinului trei lucruri importante: „Orice vei face, oriunde

vei merge, să-L ai în fața ochilor tăi pe Dumnezeu”; al doilea lucru: „Orice vei face, să ai din Sfintele Scripturi mărturie” și adaugă și un al treilea lucru, poate mai greu de înțeles: „Și în orice loc te vei așeza, să nu te muți repede de acolo”. Să ai, pentru tot ceea ce simți, gândești, plănuiești, vorbești și acționezi, să ai mărturie din Scripturi, pentru a primi garanția că te afli pe cale. Într-o asemenea măsură studiul Sfintei Scripturi era important pentru conștiința creștină a vremii, și nu doar a vremii veacurilor IV-V și a celor următoare, ci până aproape de vremea noastră, cu un veac-două în urmă, încât Sfântul Ioan Gură de Aur, considerat de Creștinătate sau cel puțin de Creștinătatea ortodoxă, ca fiind cel mai adânc cunoscător și mărturisitor al Scripturii, într-una din scrierile sale mărturisește zicând, și prin aceasta așază Scriptura ca izvor de inspirație și putere pentru toate situațiile bune sau mai puțin plăcute în care se poate afla omul: „De vei cădea în oarecare ispite, în Sfânta Scriptură vei găsi o mare mângâiere, de cumva vei cădea în păcate, tot în această carte vei găsi mii de leacuri, de vei ajunge în sărăcie și în strâmtorare, uită-te în această carte și vei găsi limanuri de scăpare, de ești drept, multă siguranță găsești în ea, iar de ești păcătos, vei afla în Scriptură multă mângâiere”. Rog pe Dumnezeu ca și această întâlnire să-i ajute pe cei care vor fi aici în aceste zile și pentru cei care vor intra în legătură cu participanții la simpozion să fie prilej de a descoperi fațete noi, care se găsesc întotdeauna în tezaurul biblic, și să fie bucurie pentru istoric, pentru filolog, pentru teolog, dar în mod special să fie bucurie pentru toți aceștia și pentru alții care au descoperit și poate vor descoperi tot mai mult pe viitor că fără de Scriptură suntem atât de firavi pe marea învolburată a acestei vieți. Mulțumim, domnule profesor, pentru tenacitatea, pentru stăruința, pentru continuitatea acestui demers. Cu siguranță că nu este ușor în zilele noastre să organizezi un asemenea eveniment. Mulțumiri dumneavoastră, colaboratorilor dumneavoastră, oaspeților veniți din afară. Dumnezeu să ne binecuvânteze pe toți!

Eugen Munteanu: Mulțumim foarte mult, Înaltpreasfinția Voastră Părinte Mitropolit, pentru aceste îndemnuri și pentru disocierile necesare pe care le-ați făcut și vă mulțumim încă o dată și în mod subliniat pentru sprijinul material consistent pe care ni-l acordați de câțiva ani buni. Probabil că fără ajutorul dumneavoastră nu am fi fost nici în această frumoasă sală, nu am fi avut nici această infrastructură atât de potrivită. Vă mulțumesc încă o dată. Acum îi dau cuvântul doamnei Mihaela Mocanu, care este Directorul Institutului de Cercetări Interdisciplinare al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unitate în cadrul căreia funcționează și Centrul nostru de studii biblice.

Mihaela Mocanu: Înaltpreasfinția Voastră Părinte Mitropolit Teofan, stimate domnule profesor, distinși oaspeți, dragi colegi, am onoarea astăzi de a adăuga câteva cuvinte după discursul atât de cuprinzător rostit mai devreme de Înaltpreasfinția Sa, cuvânt care a surprins, consider eu, nu doar bogăția de semnificații de care se bucură Sfânta Scriptură, dar și importanța acesteia în viața

omului. Mă bucur să mă alătur astăzi domniilor voastre la deschiderea celei de a XI-a ediții a Simpozionului Internațional „Explorări în tradiția biblică românească și europeană”, manifestare organizată de colegii mei din cadrul Departamentului de Științe Socio-Umane, cu sprijinul și sub îndrumarea constantă a domnului profesor Eugen Munteanu. Manifestarea, așa cum preciza mai devreme domnul profesor, se desfășoară anual aici, la Iași, de regulă în luna mai sau în prima parte a lunii iunie, cum se întâmplă de această dată. Este o manifestare de tradiție, o manifestare la care colegii mei trudesc de peste 12 ani. Domnul profesor Eugen Munteanu exprima, într-unul din interviurile domniei sale, cu modestie, speranța că se poate vorbi aici, la Iași, de o mică tradiție în domeniul cercetării Sfintei Scripturi din perspectivă academică. Personal, consider că, dacă putem vorbi despre o tradiție în domeniul studiilor de filologie biblică la Iași, acest lucru se datorează și eforturilor domniei sale de a forma tineri cercetători dedicați studiului Sfintei Scripturi. O parte dintre acești discipoli ai domniei sale sunt colegii noștri în cadrul Institutului de Cercetări Interdisciplinare.

S-a vorbit în repetate rânduri și cu varii ocazii despre faptul că studiul Sfintei Scripturi are un caracter prin excelență interdisciplinar, pentru că nu putem să descifrăm sensurile spirituale ale textului sfânt fără o pregătire filologică, tot astfel cum nu putem să ne apropiem de dimensiunea istorică sau de cea filologică a Sfintei Scripturi fără minime cunoștințe de teologie. Mai mult, nu putem neglija astăzi contribuția colegilor din domeniul informaticii, îndeosebi al lingvisticii computaționale, în crearea de resurse textuale pentru limba veche și în disponibilizarea acestor resurse, punând astfel la îndemână cercetătorilor instrumente atât de necesare. În urmă cu trei ani, în 2019, ne aflam în această sală splendidă a Ansamblului Mitropolitan pentru deschiderea celei de a IX-a ediții a simpozionului. Înaltpreasfinția Sa, în Cuvântul de deschidere, a făcut atunci o afirmație care, cel puțin la prima vedere, poate părea restrictivă sau care așază o responsabilitate uriașă asupra cercetătorului care dorește să se apropie de textul Sfintei Scripturi; am să vă rog să-mi permiteți să citesc această afirmație pentru a nu-i deforma conținutul. Spunea Înaltpreasfinția Sa atunci următoarele: „Semnificațiile înalte și adânci ale Scripturii pot fi înțelese în desăvârșirea mesajului pe care Dumnezeu l-a așezat în Scriptură de oameni care se apropie de Dumnezeu, care se deschid spre aceeași inspirație pe care au avut-o autorii sacri ai Sfintei Scripturi”. Consider că orice cercetător care se apropie, care are preocupare în zona aceasta a studiului Sfintei Scripturi ar trebui să aibă în vedere faptul că se găsește în fața unui text de factură aparte, a unui text special, a unui text inspirat. Consider, de asemenea, că fiecare din abordările textului Sfintei Scripturi, fie ea filologică, teologică, istorică, hermeneutică, are capacitatea să le îmbogățească pe celelalte, contribuind la o perspectivă mai amplă, o perspectivă integratoare, asupra înțelesurilor și sensurilor pe care le poartă Sfânta Scriptură. Afirmația pe care Înaltpreasfinția Sa a făcut-o atunci, în 2019, reușește să surprindă zona de convergență a tuturor demersurilor de

cercetare care au ca obiect textul biblic. Dincolo de potențialul de semnificare și de specificul părților, spunea Noica, important sau relevant este întregul. Prin urmare, fiecare dintre demersurile de cercetare din domeniul filologic, teologic, filozofic, istoric aduce o contribuție la clarificarea, la identificarea înțelesurilor acestui text, care, deși se bucură de o vechime considerabilă, continuă să rămână astăzi mai proaspăt și mai bogat în semnificații decât oricând.

În încheiere, aș dori să felicit la rândul meu colegii din comitetul de organizare al acestei manifestări, pe colegii din grupul supranumit „Grupul MLD” de la nivelul Departamentului de Științe Socio-Umane, un grup cu o identitate bine configurată. Domnul profesor i-a numit mai devreme pe acești colegi, vă rog să-mi permiteți să o fac și eu; știu că nu le place să ocupe primul loc, nu le place să fie în scenă, dar ei sunt truditarii din spatele acestei manifestări, ei sunt cei care, prin eforturile lor și ale domnului profesor Eugen Munteanu, asigură aici, la Iași, continuitatea preocupărilor privind studiile de filologie biblică. Îi amintesc aici pe colegii: Mădălina Ungureanu, Ana-Maria Gînsac, Ana Catană-Spenchiu, Maria Moruz, Iosif Camară. Pe ei îi veți regăsi și în programul de organizare al acestei manifestări. Îi felicit pentru constanță și consistența cercetărilor lor, îi felicit pentru pasiunea cu care se dedică studiului filologic al textelor vechi și mai ales îi felicit pentru maniera în care au ales să-și desfășoare la un nivel extrem de înalt cercetarea științifică. Felicitări, domnule profesor, și vă mulțumim pentru asigurarea acestei tradiții, aici, la Iași, și nu numai. Vă mulțumesc tuturor și vă doresc mult succes în derularea lucrărilor simpozionului.

Eugen Munteanu: Vă mulțumim pentru cuvintele atât de simțite, doamnă Mihaela Mocanu. S-a alăturat și părintele decan, părintele Ioan Vicovan, am să-i dau imediat microfonul să spună câteva cuvinte, părintele fiind unul dintre pilonii organizatorici, prin sprijinul constant pe care ni l-a acordat. Aș vrea, înainte, să anunț că ediția de anul acesta cuprinde 33 de participanți, cam jumătate *in re* și jumătate online. Sunt participanți de diferite vârste și de diferite orientări științifice, adică filologi, teologi și istorici din Paris, Varșovia, Belgrad, Cluj, Iași, Alba Iulia, Odesa, Ierusalim, Cernica, Câmpulung Muscel și Craiova. Acum îl rog pe părintele decan Ion Vicovan să ia cuvântul.

Pr. Ion Vicovan: Domnule profesor, Înaltpreasfinția Voastră, stimată doamnă director, distinși invitați, dragi participanți, mă bucur pentru faptul că acest simpozion continuă, se află la a XI-a ediție, și fac o precizare, un pilon de bază, în afară de domnul profesor și echipa domniei sale, îl constituie Părintele Mitropolit Teofan. Am participat și din proprie inițiativă și am fost și delegat, și ne bucură faptul că această manifestare academică cu o temă atât de importantă are loc în cuprinsul Arhiepiscopiei și al Mitropoliei noastre. Pe de altă parte, având în vedere că în acest an, data de desfășurare a fost fixată pentru această perioadă în care sunt multe examene e o problemă cu participarea mai largă din partea studenților,

probabil și a cadrelor didactice. Însă este o lucrare importantă, care are continuitate și care dă rezultate și mă gândeam că, din acest punct de vedere, Iașul, Moldova au o bogată tradiție în ceea ce privește cercetările biblice. Avem în vedere faptul că Sfântul Ierarh Dosoftei al Moldovei a prelucrat și autorizat, să spunem, traducerea pe care a realizat-o Nicolae Milescu Spătarul, ceea ce a făcut ca mai târziu, când a apărut *Biblia* în limba română în 1688, integral, să aibă, pe lângă Noul Testament care apăruse la Alba Iulia, sub coordonarea Sfântului Ierarh Simion Ștefan, și Vechiul Testament, realizat de către Nicolae Milescu Spătarul, dar care a fost analizat și apoi a primit acordul, binecuvântarea Sfântului Ierarh Dosoftei al Moldovei. Pe de altă parte, suntem într-o clădire, de asemenea, cumva istorică, ctitoria unui mare ierarh al bisericii noastre, căruia în semn de recunoștință această sală îi poartă numele, Iustin Moisescu, Mitropolit al Moldovei în perioada 1957-1977, ulterior Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române în perioada 1977-1986. A fost un renumit profesor de studiu biblic, a cunoscut foarte bine limbile clasice, a predat Noul Testament, și-a început activitatea la Varșovia, deci ca profesor în străinătate, are lucrări importante în domeniul Noului Testament și, cumva, a preluat și dus mai departe această tradiție a studiilor biblice. Ne-am bucurat că în urmă cu câțiva ani, datorită efortului deosebit pe care l-a depus domnul profesor cu întreaga echipă, a apărut întreaga Sfântă Scriptură aici, la Iași. Așa încât este și o istorie, este și o autoritate, este și o tradiție ca aici să aibă loc asemenea manifestări științifice dedicate Sfintei Scripturi. Sigur, așa cum zice Sfântul Ioan Gură de Aur, cel mai mare exeget al Sfintei Scripturi, contează starea cu care venim în contact cu textul sacru. Vedem din viața lui că o bună parte din timp, în special din timpul nopții, pentru că ziua avea alte obligații ca arhiepiscop de Constantinopol, îl dedica rugăciunii și mai cu seamă interpretând, făcând exegeză la textele Sfântului Apostol Pavel, se ruga acestuia să-l inspire ca, în lucrarea sa de exeget, să fie în același duh cu autorul inspirat. De altfel, toată Scriptura este, cum spune același mare Apostol Pavel, inspirată de Dumnezeu. Și nu întâmplător suntem în săptămâna următoare Duminicii Mari, când s-a coborât Duhul Sfânt, care a lucrat în Sfânta Scriptură, lucrează în biserică și, nădăjduim, suntem convinși că lucrează și în viața noastră. A fost pomenit recent Fericitul Ieronim, cel care a avut preocupări în acest domeniu și a tradus Sfânta Scriptură în limba latină. Ne bucură această preocupare, ne bucurăm de faptul că Sfântul Sinod al Bisericii noastre a dedicat o zi, 13 noiembrie, Sfintei Scripturi, ne bucură faptul că aici, la Iași, în Ansamblul Mitropolitan, se desfășoară, în aceste zile, acest simpozion ajuns la ediția a XI-a. Îi felicităm pe inițiatori, pe domnul profesor în primul rând, care este inima, motorul, sufletul acestei manifestări și care, deși nu mai are activitățile de altădată, este mai ocupat decât înainte. Felicitări pentru această lucrare dumneavoastră și celor care vă sunt alături. Ne gândim că este o lucrare de mare importanță și pentru fiecare dintre cei care sunt implicați în ea, dar și pentru cei cărora aceasta li se adresează. Vă dorim zile frumoase și cu rod bogat!

Eugen Munteanu: Mulțumim și noi părintelui Vicovan și mulțumim încă o dată Înaltpreasfinției Sale Părintelui Mitropolit. Vă anunț că prima parte, cea festivă, s-a încheiat și trecem, potrivit programului, fără alte formalități, la desfășurarea propriu-zisă a lucrărilor, începând cu cele cinci conferințe plenare ale oaspeților noștri de onoare.